

nemzetiszocializmus magyarországi változatáról, a nyilaskeresztes mozgalomról beszélünk.

A kommunista diktatúra elfelejtett el?képe

Ennek a kommunizmussal megfigyelhet? elméleti és gyakorlati hasonlóságait már a kortársak is szóvá tették, a marxista történetírás évtizedei viszont igyekeztek a kett?t egymástól távol es?nek bemutatni. El?ször a zöld szín mint magyarországi nemzetiszocialista jelkép megjelenését szeretném röviden ismertetni, utána pedig magát a címet is megmagyarázom.

A zöld szín története a hazai nemzetiszocialista mozgalmak körében már önmagában is bizonyos tanulságokat hordoz. Az 1918–19-es Károlyi-féle puccs és a kommunista hatalomátvételt követ? úgynevezett „ellenforradalom” résztvev?i közül jó néhányan voltak olyanok, akik szellemi értelemben nem találták meg számításukat az új, felfogásukhoz képest túl szabadelv? rendszerben. Az utóbbiak közé tartozott Csomóss Miklós is.¹ Az ? vezetésével létesült els?ként nemzetiszocialista párt Magyarországon, méghozzá 1928-ban. Alapítótársa, Sz?ts István javaslatára vették be jelképeik közé a zöld inget,² hogy a szociáldemokraták félkatonai sportszervezetének kékingeseit ellenpontoszni tudják. A szociáldemokrata „Barátság!” helyett a „Bátorság!” köszöntést vezették be, ehhez pedig a marxista munkásmozgalmak ökolbe szorított feltartott keze helyett olasz mintára a „római köszöntést” társították. Ez a párt azonban valójában csak egy vitakör volt, szélesebb körben nem tudtak támogatókat szerezni.

1930-ban kapott új lendületet a nemzetiszocialista mozgalom Magyarországon. Az ugyancsak a korábbi „ellenforradalmi” mozgalmakból induló Böszörmény Zoltán³ vezetésével alakult meg a Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt. Tagjai barna inget viseltek, de az eredeti náci zászlót nem teljesen vették át, a benne lev? horogkeresztet zöld szín?re festették át, ezzel mintegy a magyar nemzeti trikolór nemzetiszocialista metamorfózisát mutatva fel. Miután azonban a belügyminiszter ezt 1933-ban mint idegen állam jelképét betiltotta (145000/1933 M. Kir. BM-rendelet), kaszáskeresztté alakították át a horogkeresztet, tekintve, hogy f?ként az alföldi szegényparasztság köréb?l szereztek támogatóikat. Az egy évvel korábban ebb?l a pártból kivált Meskó Zoltán,⁴ aki a belügyminiszteri tiltásig szintén zöld horogkeresztet használt, azután a nyilaskeresztet választotta új pártja jelképeül, s ezzel a kés?bbieken kiérdemelte a kortársak között az „?snyilas” elnevezést. Szintén ? volt, aki a zöld inget bevitte a parlamentbe. Ezzel kialakult a hazai nemzetiszocializmus alapvet? jelképrendszere, amit kés?bb rövid habozás után a Szálasi-féle nyilas pártformáció is átvett. A zöld szín használata a nyilas, azaz nemzetiszocialista pártok körében az 1930-as évek közepére ha nem is kizárólagossá, de általánosan elterjedté vált. Összefoglalva tehát, a részben marxista munkásmozgalmi mintára bevezetett egyenszín, a zöld a magyar hagyományokra utalt – azaz magában hordozta a szocialista és a „nemzeti” tartalmat is.

A zöld bolsevizmus mint szókapcsolat egy 1941-ben megjelent könyvecske (vagy inkább pamflet) címe volt.⁵ A pamflet teljes címe: Zöld bolsevizmus. A nemzetietlen nyilas-mozgalom h?séges és döbbenetes képe. Szerz?je Budaváry László, a Nemzeti Élet cím? folyóirat szerkeszt?je volt.⁶ Budaváry pamfletje egyúttal válasz is volt a nyilas sajtóban ?t ér? támadásokra is, ugyanis a Fiala Ferenc szerkesztette Magyarság Útjában rendszeresen kigúnyolták lapját, a Nemzeti Életet.⁷ Érdeemes áttekinteni gondolatmenetét és f?bb érveit.

Budaváry legfőbb érve a nyilasok ellen az volt, hogy csak valójában az igazi magyar nemzeti gondolat ellenségei, akik eszméjüket a nemzeti érdek fölé helyezik. Hiába nevezik magukat hungaristának – azaz betű szerinti értelemben „magyarpártinak” –, valójában egyáltalán nem igaz magyarok, s magát a kifejezést is csak álságos szándékoktól vezérelve csenték el Prohászka Ottokár katolikus püspöktől, a keresztényszociális gondolat hazai úttörőjétől. Budaváry szerint a nyilasok ellenzik az egyéni szabadság bármilyen megnyilvánulását. A pamfletben egy megdöbbenő idézet olvasható egy nyilas újságból, ami a következőképpen hangzik: „Le az egyén szabadságával, – pusztuljon az egyén! Le a felekezetek és az egyesületek szabadságával! Le a gondolat szabadságával! Le a munkás szabadságával! Le a család szabadságával! Le a sajtó szabadságával! Le a férfi szabadságával! Le a nő szabadságával! Le a nemzetiségek szabadságával!”⁸

Egy másik érve a pamflet alcímében megjelenő nemzetietlenségre vonatkozik, eszerint a nyilasok szemben állnak a magyar történelemmel. Budaváry itt hivatkozik Szálasi egyik beszédére, amelyet az 1938-ban Szlovákiától visszafélt Kassán, II. Rákóczi Ferenc fejedelem sírjánál intézett híveihez: „Köszönöm kiállításukat, amellyel példát mutattak a magyar értelmiségnek. Kérem, hogy életükkel és minden cselekedetükkel mutassanak jó példát a jövőben is, mert ez a nép évszázadokon keresztül nem látott jó példát maga előtt.”⁹ Itt közbe kell szúrunk egy megjegyzést: a múlt semmibevétele, sőt lebecsülése megfelelt a bolsevik párt kezdetben folytatott hivatalos kultúrpolitikájának Szovjet-Oroszországban. Szálasi azonban a múlt lebecsülésében nem volt következetes, hiszen ő és nyilasai sokszor hivatkoztak történelmi példákra – a fenti esetben is, faramuci módon éppen egyik kiemelkedő történelmi vezetőnk sírjánál állva beszéltek a rossz példáról! 1944-ben, a nyilas puccs után a felállítani tervezett „új, hungarista haderő” első hadosztályai a következő neveket kapták volna: Kossuth, Görgei, Petőfi, Klapka.¹⁰ Külön érdekesség, hogy a nyilasok által is kedvelt Dózsa György a kommunista Magyarország egyik történelmi ikonja lett. A Szálasi idézett beszédében megnyilvánuló kritika a magyar történelem iránt, és az a tény, hogy ugyanakkor a nyilasok is hivatkozási alapnak tekintettek egyes történelmi személyiségeket, gondolkodásuk ellentmondásosságára utal. Illetve arra a jelenségre, amelyet George Orwell „duplagondolnak” nevezett.

A Zöld bolsevizmus szerzőjének következő fontos érve – amely tulajdonképpen a pamflet kiadására indította – a nyilasok 1941-es nemzetiségítörvény-javaslatát volt.¹¹ Ennek eszmei hátteréről röviden a következőket kell megjegyezni. Bár a nyilasok is a biológiai értelemben vett „fajelmélet” alapján álltak, de nem teljesen ugyanúgy, mint a német nemzetiszocialisták. Erre Magyarország helyzete miatt egyszerre nem volt lehetőség. Sőt Szálasi személye miatt sem, akinek örmény, német és szlovák felmenői is voltak.¹² A korszakban minden politikai erő üdvözölte a trianoni békeszerződés revízióját, azonban az elvesztett területek egy részének visszatérésével újból napirendre került a nemzetiségi kérdés. Szálasi válasza a „konnacionalizmus” volt. Ez egyfajta nemzetközösségi elvet jelentett, amely nem állt távol a nemzetekfelettséget hirdető teóriáktól. Nem véletlen, hogy a nyilasok egyik főideológusa, a korábban kommunista Péntek István a világháború után a szocialista jugoszláv államalakulatot tartotta követendő mintának.¹³ A kortársak viszont Magyarországra nézve halálos veszélyt láttak az ilyen elgondolásokban, különösképpen a nyilasok népcsoport-autonómiáról szóló törvényjavaslatát után. Kormánypárti politikusok úgy vélték, hogy Szálasi tervei német sugallatra születtek, és megvalósításuk a magyar állam létét sodorná veszélybe. Az országon felháborodási hullám söpört végig, nemcsak a sajtóban: számos község képviselőtestülete fogadott el tiltakozó határozatot a „közmegebotránkoztató” javaslat ellen.¹⁴ A nyilas törvényjavaslatot nem véletlenül hasonlították össze a radikális baloldali gondolkodó, Jászi Oszkár „Keleti Svájcának” terveivel. Ezt példázza, hogy amikor az országgyűlési vitában elszabadultak az indulatok, az egyik kormánypárti képviselő, Magasházy László magából kikelve üvöltötte: „Nyüvek támadták meg a magyar államiságot! A Jászi Oszkár-féle szemétdombon kikeltek a peték, amelyeket Jászi Oszkár rakott le!” A törvényjavaslat még az ösnyilas Meskó Zoltán számára is sok volt, és ezt kiabálta Szálasi-féle párt képviselői felé: „Gauleiter!”¹⁵ Az utókor emberében a nyilas koncepció felidézi a szocialista Magyarország hivatalos ideológiájának két fontos elemét, a proletár nemzetköziséget és a szocialista hazafiságot.

Budaváry azzal érvelt a nyilasok ellen, hogy példaértékűnek és rokonszenvesnek tartják Corneliu Zelea Codreanu romániai vasgárdista mozgalmát. Eszmei szempontból kétségtelenül felfedezhetők hasonló vonások a nyilasok és a Vasgárda között, sőt még a zöld szín használata is összeköthette volna a két mozgalmat. Azonban volt egy lényeges választóvonal, amelyről a nyilasok mintha nem lettek hajlandók tudomást venni: ez pedig az erdélyi magyarok és a csángók kérdése volt. Velük kapcsolatban a vasgárdisták között ellenséges nézetek terjedtek el.¹⁶ Ez a kérdés a magyar–román viszonyt tekintve az emberben a kommunista Magyarország és a sovinszta Ceausescu-rezsim által vezetett „baráti” Románia különös kapcsolatrendszerét idézi fel.

A Zöld bolsevizmus szerzője azonban figyelmen kívül hagyta a legfontosabb hasonlóságot. Azt a meglehetősen önmagáért beszélő tényt nem vizsgálta, hogy a német náci párt nevében a szocialista és a munkás is szerepelt, és hogy az ennek a pártnak a mintájára szerveződő és szintén nemzetiszocialista magyar nyilas mozgalom szavazóinak többsége 1939-ben a munkások lakta kerületekből került ki. Ennek vizsgálatára csak bő két évtizeddel

a világháborút követően kerülhetett sor Ránki György jóvoltából.¹⁷ Ernst Nolte német történész A fasizmus korszaka című alapvető művének megjelenésére pedig Magyarországon 2003-ig kellett várni. Nolte ebben a művében a következő definíciót adja az általa összefoglalóan fasizmusnak nevezett jelenségre. „marxizmus nélkül nincs fasizmus, hogy a fasizmus egyszerre van távolabb a kommunizmustól és közelebb is hozzá, mint a liberális antikommunizmus, hogy a fasizmusban szükségszerűen megvan legalább a tendencia, mely radikális ideológia irányába mutat, hogy nem érdemes ott fasizmusról beszélni, ahol nem léteznek a »marxista« megfelelőjükkal összehasonlítható szervezetnek és propagandának legalább a kezdeményei”.¹⁸

Megítélésem szerint a nyilasok esetében még többre is szó van. Esetükben egy szigorúan kollektivisták célokat követő, hatalomra jutás után pedig bolsevik módszereket alkalmazó mozgalomról beszélhetünk.¹⁹ Milyen tényezők hatottak ennek a mozgalomnak a kialakulására? Az, hogy a kollektivisták társadalom- és gazdaságszervezés a jövő útja, lényegében egész Európában egyre szélesebb körben terjedő vélemény volt már a 19. század vége óta.²⁰ Az I. világháborút követően pedig a nemzetközi kommunista szervezetek által megszervezett baloldali értelmiség ehhez a Szovjetunió vélt vagy valós sikereit és eredményeit társította. „A jövőben jártam, és megkődik!” – nyilatkozta Lincoln Steffens, miután hazatért Szovjet-Oroszországból. Az ortodox marxistákon kívül azonban más szocialista csoportok is megjelentek.²¹ Közülük Mussolini fasisztái – akik eltávolodtak ugyan a gyökerektől – elég erősek voltak a hatalom megragadásához. Később Hitler sikerei is hatottak az európai közvélemény jelentős részére.²² A gazdasági világválságot követően Magyarországon is elterjedté vált az a nézet, mely szerint az úgynevezett „szociális” törekvéseknek helye van az ország irányításában. Budaváry László sem azt kifogásolta a nyilasok esetében, hogy szocialisták, hanem azt, hogy elször szocialisták és csak utána magyarok. „Mi jobboldaliak, szocialisták, antiszemiták, keresztények, de legelsősorban magyarok vagyunk” – írta.²³ Hitet tett az utópisztikus törekvések mellett is, leszögezve, hogy a nyilasok még csak nem is elég jó szocialisták, hiszen „az igazi szocializmus végcélja a tökéletes ember, az eszményien tökéletes társadalmi és nemzeti államrend”.²⁴

A Harmadik Birodalom sikereit követően Európán 1938–1941 között jószerivel nemzetiszocialista hullám söpört végig.²⁵ Nálunk sem volt ez másként, de ne felejtjük el a kifejezés második tagját, a „szocialista” jelzőt. A Szálasi-féle nyilas párt 1941-es országépítő programjában a következő tervek olvashatók: „a zsidók és más káros elemek”, illetve vállalkozások birtokain termelőszövetkezetek alakítása, a termőterület növelése és telepítés szintén szövetkezeti alapokon, a terményárak központi szabályozása és a kartellek állami kisajátítása (nem megszüntetése!), a gazdálkodás állami felügyelete.²⁶ De nemcsak a mezőgazdaság esetében terveztek állami beavatkozásokat, hanem az ipari nagyüzemeknél is – sőt itt egyes ágazatokban, a hadiiparban és az energiaszektorban államosítást követeltek a nyilasok. A kisipari üzemeket egy értékesítési szövetkezet alá rendelték volna, egy állami hitelintézettel biztosítva a feltételeiket. A „hungarista munkaállamban” – mint ahogy a neve is mutatja – általános munkakötelezettséget írtak volna elő, amin valójában központilag meghatározott munkakötelezettséget értettek. Ez a program számos egykori szociáldemokrata és baloldali koncepcióval rokonítható. Az egykori marxisták, szocdemek áramlottak a pártba, és sokan közülük vezető tisztségekhez jutottak.²⁷ Az állam tehát belenyúlt volna tulajdonviszonyokba, és a közvetlen, lényegében parancsuralmi gazdaságirányítást valósította volna meg. Ez lett volna az osztályharc vége, a „szociálnacionálé”.²⁸

A Magyar Királyi Belügyminisztérium iratai között gyakran találhatók utalások a nyilas és a baloldali mozgalmak közötti átjárhatóságra. Az egyik eseteírás szerint egy nyilas agitátort a csendőrök előállítottak, s az egyik csendőraltszót, miután a nyilast puskatussal többször is megütötte, szó szerint a következőket mondta: „elege volt a bitang kommunista nyilaskeresztesekből”.²⁹ A kommunizmus és a nyilas eszmék közti hasonlóságokkal maga Szálasi is tisztában volt. Már a legelső, 1935-ben alapított pártja programjában (Cél és követelések, 1935) a következőket írja: „A szocializmus a népek társas sorsközösségének rendszere, melyben erkölcsi, szellemi és anyagi életüket a tudatos hitből fakadó, tiszta cselekedeteken felépülő és az államfelség megkövetelt kötelezettség teljesítésre alapozzák, hogy elnyerhessék a jogot tudatos köz- és egyéni életük méltó lefolytatására.”³⁰ Az 1938-ban kiadott Út és Cél című munkájában a nemzetiszocializmus totalitásáról beszél, amely totalitást röviden a „nemzetnek” nevezi. Ez fogja magába olvasztani a régebbi totalitásokat: a „katonai totalitást”, az „egyházi totalitást” és a „gazdasági totalitást”.³¹ Az 1942. október 18-án elmondott A munkás című beszédében az egész emberi történelmen átívelő osztályharc képét rajzolta fel, amely harc a nemzetiszocializmusban nyer diadalmas befejezést.³² Szálasi meg volt döbbenve, amikor kitört a háború a náci Németország és a Szovjetunió között: „Annyira meg voltunk arról győződve, hogy a két rendszer, amely a közösségi elvet vallotta, ki tudja küszöbölni azokat az ellentéteket, amely a két fél között még fennállhatnak” – mondta.³³ A Molotov–Ribbentrop-paktumot követően a nyilasok felhagytak a korábbi bolsevik- (szovjet-) ellenes hangvétellel, és majdhogynem ünnepelni kezdték a Szovjetuniót! Erre volt példa a német birodalmi lap, a Rundschau Vorosilov-cikkének átvétele a Magyarországi 1939. augusztus 30-i számában, „melyben agyonmagasztalják a vörös marsallt”. Azt követően, hogy a Szovjetunió megtámadta Finnországot, a nyilasok a vitéz finnekkel szemben kifejezetten ellenséges hangot ütöttek meg.³⁴

Miután Szálasit az amerikaiak a világháborút követően háborús bűnösként kiadták a magyar hatóságoknak, a következőket jegyezte fel börtönaplójába az 1945. novemberi választásokról: „Meggyőződésem, hogy a választásoknál a Hungarista Mozgalom tagjai és a vele rokonszenvezők óriási tömege ugyancsak részt vett. És pedig a parasztságunk és a középosztályunk hatalmas többsége a kisgazdapártban, munkásaink és szegény testvéreink tömege a marxista pártokat duzzasztotta fel.”³⁵ De tisztában voltak ezzel a csereszabatsággal a magyar munkások is. A nyilasok által szervezett 1940-es országos bányászsztrájk idején a következő mondás járta a nógrádi bányászok között: „Zöld a paradicsom, de ha megérik, piros lesz!”³⁶ A kommunista diktatúra történetírása számára természetesen kényelmetlen volt a két mozgalom közötti rokonság. Egyes visszaemlékezésekben is csak említésszinten bukkantak fel erre utalások. „Ózdon a szakszervezet helyiségében történt egy vasárnap, hogy több fiatal gyári munkás bizalmas beszélgetésbe elegyedett velem. Azzal hozakodtak elő, hogy 1939-ben, illetve 1940-ben többen közülük beléptek a nyilas pártba, mert annak vezetői megígérték, hogy harcba szállnak a bérek felemeléséért. Ezzel a demagógiával a nyilasoknak sikerült a gyári dolgozókat Salgótarjánban és más helyeken is megtéveszteni. [...] Láttam, hogy komoly fiatal munkások, akiket csak megtévesztettek a fasiszták, de soha meg nem győztek.”³⁷

A kommunista propaganda azonban általában véve sikeresen iktatta ki a nyilasokkal való hasonlóságot az emlékezetből. 1958-ban ismét perbe fogták a már említett Péntek Istvánt, aki meggyőződéssel marxista volt, de a nyilasokhoz csatlakozott, és később a mozgalom egyik vezető ideológusa volt. A nyomozás során a nyilasokat már csak a kommunista propaganda szféráján keresztül ismerő kihallgató tiszt megdöbbenve kérdezte: „Önt baloldaliságáért üldözték és ugyanakkor Szálasit felkínálta Önnek a nyilas ideológia irányítását?”³⁸

Azt, hogy a nyilas és a kommunista mozgalom egy tőről fakadt, már közvetlenül a háborút követően igyekeztek tagadni. Szálasit és társai népbírói perében is megjelent ez a kérdés. A kommunista párt által delegált politikai népbíró és egy nyilas vezető között a következő párbeszéd zajlott le: Korbasits népbíró: Ön az előbb azt mondta, hogy azért lett nyilas párttag, mert a 25 éves rendszert tartotta bűnösnek abban, hogy a magyar nép lehetetlen életviszonyok között élt. Tudja-e, hogy Önök ennek a 25 éves letűnt rendszernek édes gyermekei? Gera (hallgat)

Korbasits népbíró: Tudja-e, hogy aki szembe mert szállni ezzel a rendszerrel, eltették láb alól, felakasztották, de legalábbis hosszú időre bebörtönözték?

Gera: Tisztában vagyok vele.

Korbasits népbíró: Viszont azt is tudja, hogy a maga pártvezetőségét ezzel szemben csak három évre ítélték el.

Gera: Pártunkat éppúgy üldözték.

Korbasits népbíró: Ez nem igaz, hiszen éppen most mutattam ki, hogy mi a különbség, milyen büntetést kaptak Önök és milyeneket a baloldal.³⁹

Ugyanebben a perben egy ingerült felszólítás is elhangzott az egyik nyilas vezető megjegyzését követően:

Kemény Gábor: Különben is, egy harcos mozgalom számára aktív résztvevőként a lakosság 2%-a elegendő. Csak a Nyilaskeresztes Párt és a kommunista mozgalom jelentkezhettek ebben a vonatkozásban.

dr. Frank László népgyógyész (félbeszakítja): Ne vonjon párhuzamot a két mozgalom között!⁴⁰

A párhuzam azonban, mint ahogy láthattuk, nagyon is létezett. Ehhez kapcsolódóan kell megemlítenünk Földy Lajos hivatásos katonatiszt munkásságát is, aki ugyan nem volt nyilas, 1938-ban kiadott Magyar Gondolat című munkájában mégis amellett, hogy egy pénz nélkül működő gazdasági rendszert vázolt fel, többször is kitért a „nemzetek fajiságának” kérdéseire. Az általa elképzelt „Szabad Szocialista Társadalomban” az állampolgár „egyetlen kötelessége a napi munka elvégzése. Ezzel tartozik mindazon ellenszolgáltatásokért, melyeket részére az állam biztosít.”⁴¹ Jellemző módon nem teljesen materialista alapokon állt, hangsúlyozta a hit fontosságát: „Az érthetlent is megmagyarázó hit a boldogság titka.”⁴² Nézetei még a korszak utópisztikus gondolatai között is a tudományos- fantasztikus alkotások körébe tartoztak. Pályafutása is a kor – amely a szocializmus háskora volt Magyarországon – jellegzetes tünetének tekinthető. 1937-ben főhadnagyként nyugdíjaztatta magát, de 1941-ben újra behívták. Az ország náci megszállása után hamis papírokkal próbált az üldözötteken segíteni. 1945-ben belépett a kommunista pártba, és a Katonapolitikai Osztály munkatársa lett. Itt szervezte meg és állította rendszerbe a korszak egyik legmodernebb lyukkártyás rendszerét a kommunista párt által háborús bűnösnek

bélyegzettek nyilvántartására. 1948-ban saját elvtársai tartóztatták le, s ezután csak 1952-ben ítélték koncepció eljárásban 5 év börtönre, majd 1953-ban szabadon bocsátották.⁴³

Az 1930-as és 1940-es évek fordulójára Magyarországon a közéletben jelentős teret nyert a társadalom, illetve a gazdaság központi irányításának, felügyeletének és tervezésének eszméje. A „szocialista” megszent szitokszó lenni, polgárjogot nyert. Marxista gondolkodók jelenhettek meg a nyilvánosság előtt, egy országos lefedettségű párt, illetve mozgalom színeiben. Ez a mozgalom egalitárius törekvéseit a lehető legegyszerűbb és legkézenfekvőbb formában, a katonás rend bevezetésével kívánta megvalósítani. Tévedés lenne mindezt csupán Szálasi katonatiszti múltjához kötni: a politikai és a gazdasági szocializmus is háborús körülmények között született.⁴⁴ Ez tükröződik vissza az egyik, nem Szálasi által vezetett nyilas párt körlevelében is:⁴⁵ „A civilben járó nemzeti szocialista sántít. Nem azért akarunk fegyelmezett osztagokat, hogy puccsot csináljunk velük, hanem azért, mert szocialisták vagyunk, szocializmus pedig kollektív együttélés nélkül nincs. A ruha legyen egyforma és nem befolyásolhat bennünket abban, ha a ruha alatt az embert keressük.”⁴⁶ Egy katonai jellegű hierarchiában a legkönnyebb az irányítás: a nyilas tervek szerint a lassan elhaló minisztériumok szerepét a „szakvezérkar, államvezérkar és nemzetvezérkar” hármassága fogja átvenni.⁴⁷

Végül meg kell néznünk, hogy mi történt azután, hogy a Harmadik Birodalom a nyilasok kezébe adta a hatalmat Magyarországon, mi valósult meg a nyilasok terveiből. 1944. október 16-án koalíciós kormány alakult, amelyben a vezetőként a Szálasi-féle nyilas párt képviselte. A párt vezetőinek perében az alábbi idézettel kívánjuk illusztrálni a totális nyilas hatalom kiépítéséhez és a kommunista „népi demokráciához” vezető út hasonlatosságát: „Frank néppügyész: Komolyan akart a mozgalom részt venni a koalícióban, vagy pedig ez csak – magyarán szólva – álarc volt ahhoz, hogy a koalíció testén keresztül egyedül Szálasi kezébe kerüljön a hatalom? Ez a lényeg. Tudott erről vagy nem? Kemény: A koalíció csak egy állomás volt a hungarizmus végleges kifejedésének útján.”⁴⁸

A nyilasok tehát ugyanúgy „szalámitaktikával” kívántak teljes hatalomra törni, mint a kommunisták. Hátborzongató párhuzam volt ez éppen a „koalíciós korszaknak” nevezett években, amely időszak valójában Magyarország szovjet útra terelésének bevezető szakaszát jelentette.

De nemcsak politikai értelemben, hanem a gazdasági ideológia és a gazdaságirányítás tekintetében is rövid ízelítőt kapott Magyarország abból, ami a nyilas uralom hónapjaiban az ország szovjetek által megszállt részében már megkezdődött.

Péntek István a csepeli Weiss Manfréd gyárban, 1944. november 27-én elmondott beszédében azt állította, hogy a munkásság osztályharca a nyilas puccsal véget ért.⁴⁹ Ugyanakkor a nyilasok a társadalmi osztályok közötti válaszfalak lerombolását ígérték. Dr. Mohay Gyula, Budapest nyilas főpolgármestere kijelentette, hogy az üzemek jövedelmében mutatkozó felesleget és „többletbevételt” a közösség szolgálatába kell állítani.⁵⁰ Budinszky László nyilas igazságügy-miniszter az árak és a jövedelmek nivellálásáról beszélt. „Ha szükség lesz rá, bele kell nyúlni a magántulajdonba. A kétségkívül jogot gyakorolja a magyar nemzet, a nehéz és vasipar hasznát kapja a magyar nemzet.”⁵¹ Ez részben meg is történt: „a magántulajdonba belenyúltak” – de nem kimondott elképzeléseik, a stratégiai ágazatok államosítása terén. Számtalan esetről tudunk, amikor egyes kisebb üzemeket, üzleteket új tulajdonosok kezébe adtak. Sopron polgármestere a Jakobi-féle szivar- és szivarszipkaüzem vezetésével egy Mayer Ferencné nevű testvért bízott meg, Újpest polgármestere egy kárpitosüzem, egy faesztergályos- és egy asztalosműhely élére is nyilasokat nevezett ki. De készruháüzletet és konzervgyárat is kiutaltak a nyilas hatóságok.⁵² Budapest XIV. kerületében a zuglói nyilas pártszervezet egyik vezetője, Gelencsér Sándor cipésmester számára a nyilas párt „kiutalt” egy cipőgyártó üzemet. Felfogását jól tükrözi elejtett megjegyzése, miszerint a háború után „leveti a zöld inget, felveszi a piros karszalagot és lesz a legnagyobb kommunista”.⁵³ Az „igénylés-kiutalás” első sorban – de nem kizárólagosan! – a kisebb és általában korábban zsidó tulajdonú üzemeket érintette. A nagyipari létesítményeknél a nyilasok héttagú üzemi tanácsokat hoztak létre, ezekben egy ember volt szakmai küldött, a többi hat pedig a pártot képviselte. Ez a vezetési módszer a kommunista „üzemi négyes” képét vetítette elő. Számos intézménynél a központi terv részeként személycseréket hajtottak végre. Ennek során gyakran nem megfelelően felkészült pártberek kerültek pozíciókba. Ilyenkor érvényesült a nyilas munkaállam munkakötelezettsége. A budapesti közlekedési vállalatnál is leváltották az igazgatót, de egyúttal felhívták a figyelmét, hogy rendelkezésre kell állnia tanácsadás céljából, mivel a hungarista államban mindenkinek kötelessége a rá kirótt munkát elvégezni.⁵⁴ Itt ismét egy kézenfekvő párhuzam merül fel: a kommunista diktatúra idején a parasztoktól erőszakkal kiszorított földeket számos esetben korábbi tulajdonosaikkal megváltották meg.

Az elmondottak alapján felmerül a kérdés: a nyilas mozgalmat és ideológiát szélsőjobboldali jelenségnek vagy szélsőbaloldali eretnekségnek tekinthetjük-e? Kétségtelenül mind a nyilasok, mind a kommunisták ugyanazon a platformon, az irányított és aprólékosan megtervezett, illetve szigorúan felügyelt társadalom és gazdaság alapján álltak.⁵⁵

Kommunista kifejezéssel élve, a „vallásos világnézet” megrendülése után mindezek a kollektív mozgalmak az Embert állították a világ középpontjába, aki képes a világ eseményeinek irányítására. Ennek tarthatatlanságára éppen egy szovjet-orosz író mutatott rá, az ördög szájába adva a megfellebbezhetetlen ítéletet: „Bocsánat – mondta az ismeretlen szelíden. – Ahhoz, hogy valaki irányítson, szükséges, hogy pontos tervekkel rendelkezék valamelyes, nem túlságosan rövid időszakra. Engedje meg mármost, hogy megkérdezzem: hogyan irányíthatja az ember a földi dolgokat, ha még nevetségesen rövid időre, nos, mondjuk, egy ezredévre sem készíthet tervet... de ez még semmi: hiszen a saját holnapjáért sem kezeskedhet!”⁵⁶

1944-ben az ország nyugati, náci uralom alatti és a keleti, szovjetek megszállta részében is hasonló folyamatok indultak meg, eltérő vonásokkal ugyan, de azonos irányba mutatva. Az ezt az időszakot megelőző éveket tekintve pedig kijelenthetjük: a kommunista nézetek és módszerek népszerűsítése Magyarországon már jóval azelőtt megkezdődött, mielőtt az első szovjet katona magyar földre tette volna a lábát. Furcsa módon ezt a munkát jelentő részben egy magát antikommunistának feltüntető áramlat végezte el – a nemzetiszocializmus, és azon belül is

f?ként a nyilas mozgalom.

* A Terror Háza Múzeumban 2010. október 7-én megrendezett, Klasszikus kommunizmus 1917–1990 cím? nemzetközi konferencián elhangzott el?adás szerkesztett változata.

1
-

Dr. Csomóss Miklós (1898–1973) erdélyi születés? fogorvos, politikus (hírszerz??). Az erdélyi Wesselényi- klub tagja, a Magyar Közösség legels? alapítóinak egyike. 1939-t?l a náciellenes mozgalmak résztvev?je, majd az ország náci megszállása után bekapcsolódott az ellenállásba. A háború után az amerikaiak részére végzett információgy?jtést, majd 1947-ben az ún. Magyar Közösség-ügyhöz kapcsolódva koncepciós eljárás során a szovjet hadbíróság 20 év kényszermunkára ítélte. 1955-ben tért haza a szovjet fogságból, majd a forradalom után Svájcba emigrált.

SIPOS Péter: Nemzetveszt? nemzetvezet?, História 2004/9.; UDVARVÖLGYI Zsolt: Fejezetek a magyar széls?jobboldal korai történetéb?l, <http://mek.niif.hu/02100/02105/02105.htm#3>. Fontos megjegyezni, hogy a hazai nemzetiszocialisták között az egyening színe még sokáig nem volt azonos, a Salló János és Rajniss Ferenc nevével fémjelzett Nemzeti Front például a szürkét választotta, Budaváry László inkább olasz mintára szervez?d? csoportjában a kéket használták – ez utóbbi csoport éppen a szociáldemokraták visszaszorítására hivatkozott.

Böszörmény Zoltán (1893–?) újságíró, költ?, politikus. A kaszáskeresztes párt karizmatikus vezet?jeként jelent?s kultusza volt az alföldi parasztság körében, egy „új Dózsát” láttak benne. A „kaszások” mozgal

könnyedén felszámolták a hatóságok. Böszörményt 1937-ben 32 havi börtönre ítélték, s ezzel együtt pártját is betiltották. Az Anschluss után tisztázatlan körülmények között a Harmadik Birodalomba szökött, ahol politikai menedékjogot kapott. További sorsa ismeretlen, valószínűleg az NSZK-ban hunyt el.

Meskó Zoltán (1883–1959) politikus, újságíró. 1932-ben megalapította a Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspártot. Pártja az 1939-es választásokon két mandátumot szerzett. Meskó a háború idején szembefordult a nyilasokkal és a náci megszállás ellen is tiltakozott. A háború után a népbíróság 10 év börtönre ítélte.

BUDAVÁRY László: Zöld bolsevizmus. A nemzetietlen nyilas mozgalom hűséges és döbbenetes képe, Nemzeti Élet, Budapest, 1941. Az egyik első hasonló kifejezést Waldemar Gurian politológus használta 1935-ben Bolschewismus als Weltgefahr című könyvében, amelyben a náci rendszert „barna bolsevizmusként” határozta meg (lásd François FURET: Egy illúzió múltja – esszé a 20. század kommunista ideológiájáról, Európa, Budapest, 2000, 358). Itthon egy közkeletű vélekedés szerint 1940-ben jelent meg Mindszenty József későbbi bíboros-prímás a nyilasok ellen írott könyve Zöld kommunizmus címmel. A kérdéses mérő azonban a Mindszenty-életrajzok nem tudnak, és sehol sem lelhető fel.

Budaváry László (1889–?) tanító, író, költő, politikus. Tanítóként dolgozott, majd harcolt az I. világháborúban. Hazatérve a Károlyi Mihály nevével fémjelzett mozgalom ellenzékének szervezkedésébe kapcsolódott be, s az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője lett. 1920-ban nemzetgyűlési képviselővé választották, a numerus clausus vitájában szigorú zsidóellenes intézkedéseket követelt. Ezt követően először a Prónay-féle olasz fasiszta mintájú pártszervezésben vett részt, majd saját pártot alapított, ehhez fordult a „kékingesek” csoportjainak létrehozása is. Pártja, a Magyar Nemzeti Párt az 1930-as évek közepére jelentősen elvesztette.

[7](#)
_

PAKSA Rudolf: Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930-as években = A magyar jobboldali hagyomány 1900–1948, szerk. Romsics Ignác, Osiris, Budapest, 2009, 298.

mának vallásos jellege és kommunisztikus követelései is voltak. A párt 1936-os puccskísérletét

Az Egyesült Magyar Nemzetiszocialista (Nyilaskeresztes) Párt hivatalos közlönyéből, 1940. október 10. alapján idézi BUDA VÁRY László: Zöld bolsevizmus, Nemzeti Élet, Budapest, 1941, 15.

Uo., 53.

⁸ TELEKI Éva: Nyilas uralom Magyarországon, Kossuth, Budapest, 1974, 283. A felsorolt nevek jószereivel valamennyi magyar politikai irányzat számára vállalhatóak lettek volna, mégis a Görgei név kivételével a népi demokrácia katonapolitikája favorizálta ezeket a neveket, nem pedig mondjuk Hadik Andrást vagy az I. világháborús hősokeket.

Lásd TILKOVSKY Lóránt: A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről, Századok 1965/6., 1247–1258.

Szállasi örömeny származásáról a korszakban is vita folyt, annyi bizonyos, hogy felmenői között apai ágon voltak

[10](#)
_

olyanok, akik magyarországi örménynek tekinthet?ek. Ett?l függetlenül nem „örmény”, hanem magyar volt.

¹³ _

Péntek Istvánról lásd b?vebben MÁTHÉ Áron: A f?ideológus, Valóság 2005/1., 74–78; UNGVÁRY Krisztián – TABAJDI Gábor: Elhallgatott múlt – a pártállam és a belügy, Corvina, Budapest, 2008.

Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] BM-7-res, K-149 1940/6, 134.

¹⁴ Az 1939. évi június hó 10-ére meghirdetett országgy?lés képvisel?házának naplója, VI., Athenaeum, Budapest, 1940, 195. (Gauleitereknek hívták a német náci párt regionális vezet?it.)

Egyes ellenkez? jelek dacára a Vasgárda, illetve a legionárius mozgalom nem a magyar–román megbékélés talaján állt, ugyanakkor a nyilasokkal, illetve a kaszaskeresztesekkel bizonyos közös vonások (vallásos jelleg, ¹⁵ agrárius törekvések, zöld szín használata) felfedezhet?k az általában vett nemzetiszocialista eszmeiségen túl is.

RÁNKI György: Az 1939-es budapesti választások, Történelmi Szemle 1976/4., 613–630.

Ernst NOLTE: A fasizmus korszaka, XX. Század Intézet, Budapest, 2003, 55.

¹⁶ _ Az egyik els? utalás erre a tényre UNGVÁRY Krisztián: Kik voltak a nyilasok? Egy szocialista tömegpárt, Rubicon 2004/10. PAKSA Rudolf összefoglaló monográfiájában (Magyar nemzeti szocialisták, Osiris – MTA BTK TTI, 2013) csak megemlíti ezt a vonást, de nem tárgyalja részletesen. Korábbi írásában (Széls?jobboldali

mozgalmak az 1930-as években) már említi a Szálasi-féle „szociálnacionálét”. Számos utalást tartalmaz viszont Dr. SOMBOR-SCHWEINITZER József naplója, amely Kovács Tamás szerkesztésében jelent meg (Rend?rségi célkeresztben a széls?jobb. Dr. Sombor-Schweinitzer feljegyzése a széls?jobboldali mozgalmakról, 1932–1943, Gondolat, Budapest, 2009).

[20](#)

-

H. G. Wells, a nyugati sci-fi irodalom egyik megteremt?jének híres novellájában (The Time Machine [Az id?gép]) a jöv?b?l visszatér? id?utazó barátai magától értet?d? természetességgel tételezik fel, hogy a jöv? társadalmában kommunizmus uralkodik.

Paul JOHNSON: A modern kor. A 20. század igazi arca, XX. Század Intézet, Budapest, 2000, 106.

François Furet írja a két háború közti francia értelmiségi közvélemény egy részér?l: „elbizonytalanodott a jobb- és baloldali különbségek megítélésében, és állandóan cserél?dik a véleménye [...] polgárellenes, kapitalizmusellenes, nagy h?hóval követeli a tervszer?séget és a nemzeti újjászületést, ingadozik a kommunizmus és a fasizmus között” (FURET: I. m., 526).

BUDAVÁRY: I. m., 68.

[22](#)

-

Uo., 20.

John LUKACS: Az európai világháború, Európa, Budapest, 1995, 407.

Ezt akarják a nyilasok! A nyilaskeresztes párt országépít? programja, Budapest–Dés, 1941.

[27](#)

-

Az események itt is a német mintára hajztak. Hitler 1934-ben a következ?t mondta: „Én mindig számot vetek a dolgokkal, és mindig azt parancsoltam, hogy a régi kommunistákat haladéktalanul vegyék fel a pártba.” Hermann Rauschning Hitler bizalmasa voltam cím? könyve nyomán idézi FURET: I. m., 336.

PAKSA: Széls?jobbaldali mozgalmak az 1930-as években, 293.

MOL BM-7-res, K-149/1939, 6.tétel (Jobboldali mozgalmak), 137.

[28](#) _ SZÁLASI Ferenc: Hungarizmus. A Nemzetvezet? m?vei I., szerk. Gede Tibor, Gede Testvérek, Budapest, 2004, 86.

Uo., 111.

[29](#)

-

Uo., 186, 188.

Uo., 316 (Szálasinak az utolsó szó jogán elmondott beszéde).

[30](#)

-

Rend?rségi célkeresztben a széls?jobb, 85. Tragikomikus, hogy Vorosilov személyében éppen Magyarország kés?bbi helytartójáról volt szó.

[31](#)

[35](#)

A Szálasi-per, szerk. Karsai Elek – Karsai László, Reform, Budapest, 1988, 17.

Interjú Ribánszky Róberttel, a hangfelvétel a szerző tulajdonában.

[36](#) _ NÓGRÁDI Sándor: Új történet kezdődött, Kossuth, Budapest, 1966, 32.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, V-145877, 18.

[37](#) _ A Szálasi-per, 377–378.

Uo., 239.

[38](#) _ FÖLDY Lajos: Magyar Gondolat, szerzői kiadás, [Budapest], 1938, 23.

Uo., 27.

[39](#) _ Földy (Földi) Lajos elítéléséről és rehabilitálásáról lásd özv. FÖLDY Lajosné: Bűncselekmény hiányában, Élet és Irodalom 1988. január 22.

[40](#)

[44](#)
-

Lenin a Luddendorf-féle gazdasági rendszerről azt tartotta, hogy az a gazdaságirányítás szempontjából már megvalósította a szocializmust, ezt az orosz bolsevikoknak csak át kell venni. (Lásd JOHNSON, I. m., 101.)

A nyilas pártokról áttekintés PAKSA: Szélsőjobbaldali mozgalmak az 1930-as években

MOL K-149-1938/6. (Jobbaldali mozgalmak), 54.

[45](#)
-

TELEKI: I. m., 232.

A Szálasi-per, 241.

[46](#)
-

MÁTHÉ: A fűideológus, 75.

A Magyarság 1944. november 20-i száma nyomán idézi TELEKI: I. m., 106.

[47](#)
-

Az Összetartás 1944. október 26-i száma nyomán idézi TELEKI: I. m., 107.

TELEKI: I. m., 104.

[48](#)
-[49](#)

[53](#)
-

Budapest F?város Levéltára XXV.4.a. FB. 1967/4831. VI. doboz, 7116.

MÁTHÉ Áron: Nyilas konspiráció. Szervezkedések a hatalom megragadására és megtartására, Valóság 2006/5., 63.

[54](#)
-

A kommunizmus aprólékosan, üzemekre lebontott éves tervei óhatatlanul is éppen annak a kifejezésnek a szellemiségét idézik fel, amelyet annak idején éppen ?k használtak megbélyegzésként: a „kispolgári csökevényeket”.

Mihail BULGAKOV: A Mester és Margarita, Európa, Budapest, 1991, 16.

[55](#)
-

Máthé Áron - Kommentár | [2013/4](#)

Tisztelt olvasók! Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkukkal" a **Flag Polgári Magazin** facebook oldalát, a következ? címen: <https://www.facebook.com/flagmagazin>
- Minden "lájk számít, segíti a magazin m?ködését!

[56](#)
Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló